

POLITIK OG JURA

FESTSKRIFT TIL

OLE
ESPERSEN

FORLAGET THOMSON

GadJura

Indhold

Indledning 11

Henning Koch

Fem tilbageblik og en tilståelse 15

Ole Krarup

Den lange vej fra traktat til forfatning 25

Erling Olsen

Den assisterende agent og Danmark som aktivist

– den skandinaviske kamp mod torturen

i juntaens Grækenland, 1967-1969 31

Poul Smidt

Ole Espersen og militærkuppet i Chile i 1973 51

Ole Philipson

Menneskelig magi og varme 55

Paula Larraín

En ung 70-årig 61

Preben Harris

Ole Espersen og Radiorådet 65

Dan Lundrup

Fra velfærdsstat over selvforvaltning til markedsökonomi

– om radio- og tv virksomhed 79

Hans Henrik Brydensholt

Politisk magt og afmagt – en kommentar til magtudredningen 99

Carsten Henriksen

Kirkeforfatning og non-diskrimination 119

Hans Gammeltoft-Hansen

Er det godt at være skatteyder i Danmark?

Bliver menneskerettighederne respekteret? 129

Robert Koch-Nielsen

Unge kriminelle i strafferetten og socialretten 141

Jørn Vestergaard

Retssikkerhed år 2004 165

Eva Smith

Dommeres Ytringsfrihed 183

Holger Kallehauge

Domspolitik 197

Henrik Zahle

Damnatio justitiae; Retssikkerhed i de internationale straffesager 211

Frederik Harhoff

En foreløbig sammenligning mellem konflikter og konfliktløsning
på mikro- og makroniveau 227

Vibeke Vindeløv

Folkeretskonform grundlovsfortolkning 241

Jonas Christoffersen

Anvendelsesområdet for grundlovens § 20 i lyset
af nyere lovgivningspraksis 269

Ole Spiermann

Juridiske fortællinger om »Thule« – og den socialdemokratiske stat 291

Hanne Petersen

Politiske reformprogrammer og retlig regulering – eksempler fra det
postkoloniale Grønland 311

Agnete Weis Bentzon og Torben Agersnap

Rettens internationalisering: Folkerettens solnedgang? 331

Peter Blume

Børne- og menneskeret 345

Svend Danielsen

Fangerne på Guantánamo – krigen mod terrorisme og
de humanitære minimumsgarantier 357

Jens Elo Rytter

Grænseløs kamp mod internationale forbrydelser? 389

Jens Vedsted-Hansen

Folkeret vs. Forfatningsret: den franske løsning 401

Marc Culot

Magtfordelingsmæssige aspekter ved en EU-forfatning 419

Helle Krunke

Nye regler og rutiner om offentlighed i EU 429

Michael Götze

Anakronisme eller avantgardisme? – om tildeling af
dansk statsborgerskab til Mary Elizabeth Donaldson 443

Inger Marie Conradsen

Alf Røss 1899-1979 457

Knud Waaben

Forfatningstraktat og Europæisk Fremtidskonvent
– nogle kritiske vurderinger 475

Hjalte Rasmussen

Grundlovsstridige EU-folkeafstemninger 497

Henning Koch

Forfatterfortegnelse 525

Indledning

Ole Espersen er en usædvanlig juridisk professor.

Mens det i slutningen af 1800-tallet og det tidlige 1900-tal var helt almindeligt, at en juridisk professor var partipolitisk aktiv, ja, endog havde sæde i Rigsdagen, oftest for Højre, har dette i nyere tid hørt til den absolutte undtagelse. Espersen er ikke blot en professor, der taler – men i højeste grad en professor, der handler.

Det citat af Alf Ross, der bringes på bogens første side, fortsætter således:

»Ideen om videnskabens objektivitet eller renhed udelukker her så lidt som ellers at teoretikeren tager standpunkt, når blot han ikke kamouflerer sit standpunkt som en videnskabelig sandhed men klart erkender og bekender de politiske vurderinger der er grundlaget for hans standpunkttagen«.

Ole Espersen har altid tonet rent flag. Han var og er den socialdemokratiske, juridiske professor anno 1971. Medlem af partiet fra dag 1 – og dét var offentligheden bekendt, eftersom han blev ny formand for Radiorådet samme år.

Espersen hørte til på Socialdemokratiets venstrefløj (»til venstre for midten«), hvorfor han fandt sin naturlige plads i Anker Jørgensens to sidste regeringer – efter at have været tilbudt justitsministerposten allerede ved regeringsomdannelsen i september 1973. I Anker IV fra januar 1981 blev han justitsminister efter Henning Rasmussen, der oprindeligt var både indenrigs- og justitsminister; siden blev Espersen fra december 1981 genudnævnt i Anker V – den regering, som politiske modstandere ålede Anker Jørgensen med at kalde »professor-regeringen« (fordi Espersen sad sammen med professorkollegerne Erling Olsen, Bent Rold Andersen og Lise Østergaard). Ministerrollen blev dog relativ kortvarig, eftersom Anker Jørgensen trådte tilbage i september 1982.

Til gengæld har Espersen siddet i Folketinget i en meget lang årrække: 1973-1994. Han var formand for retsudvalget fra 1977 til 1980 og partiets politiske ordfører 1979-1981. Skønt oprindelig EF-skeptiker blev han medlem af

Europa-Parlamentet 1975-1977. Endvidere har han været næstformand for Europarådets Parlamentariske Forsamling 1992-1994.

Den siddende regerings nye miljøminister, Connie Hedegaard (K), der i 7 år var folketingskollega med Espersen, skrev som journalist ved Berlingske Tidende i 1991 en Ugens profil, hvori det hedder:

»Ole Espersen er simpelt hen Socialdemokratiets hemmelige våben, når det gælder om at pirre flossede borgerlige nerver. Den mand mener da også noget om *alt*, snerrer man i det borgerlige bagland, hvor mange ser rødt bare ved navnet Ole Espersen – ... Hvorfor er det altid *ham*, man spørger? Det er bl.a. fordi der står respekt om Ole Espersen. Han er ikke bare altid god for en kommentar, men for en *god* kommentar, lyder skudsmålet fra Christiansborg-journalister. Ole Espersen ved, hvad han vil. Ham kan man ikke få til at sige hvad som helst. Og prøver man, bliver den venlige mand pludselig meget lavmælt og bestemt. Ole Espersens spidse polemiske talent gør ofte politiske modstandere utrygge, men også de tager hatten af for hans ubestridelige store viden – også selv om detaljen somme tider lider under, at han favner så bredt. Undtagelsen er de juridiske, som bondesønnen fra Bornholm kan selv ned i de mindste, hvorfor Ole tit tages med i udvalgene, når mindre jurakyndige partifæller skal slås«.

På Christiansborg havde han ry for at holde sig lidt for sig selv; formel, distingeret, kølig, men venlig. En intellektuel – også i sit sprog.

Det internationale virke var betydeligt omfattende. Allerede 1965-1970 var han medlem af Europarådets Ekspertkomité for Menneskerettigheder, og 1967-1969 varetog han Danmarks, Norges og Sveriges sag for Den Europæiske Menneskerettighedskommission mod den græske junta for overtrædelser af menneskerettighederne herunder beviseligt gennem tortur. Grækenland måtte forlade Europarådet. Efter det blodige militærkup i Chile 11. september 1973, hvor general Augusto Pinochet fældede historiens første eksempel på en folkevalgt præsident, Salvador Allende, hvis parti havde fået indført socialismen ad demokratisk vej, udfoldede han store anstrengelser for at støtte solidaritetsarbejdet såvel i Chile som i Danmark, en sag, der også stod højt på Socialdemokratiets dagsorden på det pågældende tidspunkt. Han har været medlem af FN's Menneskerettighedskomité 1976-1979, formand for Det Internationale Rehabiliteringscenter for Torturofre 1986-1996 og endelig fik han den internationale post som Østersørådets første Kommissær for demokratiske institutioner, menneskerettigheder og mindretal 1994-2000.

Espersen har derudover varetaget en række funktioner i kulturlivet: formand for Radiorådet (1971-1974 og 1978-1981) og medlem i hele perioden 1971-1981, hvor radiomonopolet langsomt kom under afvikling, medlem af

Det Kgl. Teaters Tilsynsråd 1984-1987 og i en lang årrække var han næstformand for Bestyrelsen for Folketeatret.

Hans universitetskarriere er af kortere varighed. Ved siden af sit mere end 10-årige virke i Justitsministeriet var han universitetslektor i folkeret 1962-1970, indtil han som 36-årig i januar 1971 blev professor i retsvidenskab (statsforfatningsret), før disputatsen var forsvaret. Umiddelbart herefter tog hans politiske liv fart. I 2001 vendte han tilbage til professorgerningen, nu i folkeret og internationale menneskerettigheder. Den videnskabelige produktion har sat sig varige spor. Disputatsen: »Indgåelse og opfyldelse af traktater« (1970) har udgjort en betydelig inspirationskilde, såvel for den lovgivningsmæssige og administrative praksis som for den dogmatiske teori, hvilket navnlig fremgår af en række af de folkeretlige bidrag til denne bog. Han foretog endvidere en bearbejdning af Alf Ross' berømmelige »Dansk Statsforfatningsret I-II« i 1980 og gik ved sin tilbagekomst til universitetet i spidsen for sit eget lærebogsprojekt om »Folkeret«, der allerede nu er kommet i 2. udgave (2003).

Da Espersen påbegyndte sin lange orlovsperiode, var han ansat på Retsvidenskabeligt Institut B ved Det Juridiske Fakultet. Hertil vendte han tilbage, da universitetslivet atter kaldte på ham. Det er derfor naturligt, at en stor del af artiklerne i dette festskrift, der udgives i anledning af hans 70-års fødselsdag, netop er skrevet af nuværende eller tidligere medarbejdere ved dette institut, der nu bærer navnet: Forskningsafdeling II.

Men en række andre bidrag dokumenterer hans brede indflydelse i det danske samfund: i Folketinget og på retspolitikken, udenrigspolitikken, massemedierne og – teatret.

Det store arbejde med såvel sprogligt som teknisk at bearbejde de enkelte umage formaterede manuskripter er overmåde samvittighedsfuldt udført af kontorfuldmægtig Lisbeth Dick.

Professor, dr. jur. Max Sørensen var 1. officielle opponenter ved Espersens disputatsforsvar på Københavns Universitet. I sin anmeldelse af disputatsen i tidsskriftet Juristen skriver han indledningsvis:

»... opfyldelsen af traktatmæssige forpligtelser [har] kun været utilstrækkeligt undersøgt ud fra en forfatningsretlig problemstilling. Det er da også på denne sidstnævnte del af afhandlingens emne hovedvægten er lagt, og det er her forfatteren har ydet sin væsentligste indsats, målt ved både omfang og videnskabelig originalitet. ... Emnet er i høj grad modent til en sådan behandling. Vor tids samfundsudvikling har medført, at den praktiske administrations berøringsflader med andre landes myndigheder bliver stadig flere, at intensiteten i det internationale samarbejde uddybes, og at omfanget af den ret-

lige regulering i form af traktater og internationale organisationers vedtagelser er i hastig vækst«.

Og Max Sørensen afslutter:

»Det er karakteristisk for forfatterens holdning, at han ikke ubetinget fraråder eller anbefaler nogen enkelt metode, men påviser at de kendte metoder hver for sig har deres praktiske og principielle fortrin som gør dem egnede til at anvendes i bestemte typer af situationer. Netop denne nuancering og differentiering ville have været umulig uden den indsigt som er tilvejebragt ved forfatterens dybtgående behandling af emnet. Hans klart tilkendegivne værdipræmis, nemlig at indgåede traktater bør opfyldes så korrekt og fuldstændigt som muligt, vil formentlig kunne vinde almindelig tilslutning. ... At påtage sig en folkeretlig forpligtelse med den mentalreservation at man ikke vil opfylde den, kan kun bidrage til den hulhed og falskhed i internationalt samarbejde som næppe nogen her til lands ønsker at stimulere«.

Dette kan gerne tåle at læses en gang til.

Disse to sider: *nuancer* og *værdier* har været karakteristiske for Espersens arbejds-mæssige indsats inden for såvel politik som jura. Og styrende for hans utrættelige humanistiske engagement; og følelse af en faglig forpligtelse til at deltage i samtidsdebatten.

Det var også Espersen, der tog initiativ til, at Det Juridiske Fakultet i april 2003 afholdt en Irak-høring, der – længe inden de retlige og politiske problemer omkring forebyggende krigsførelse, internering og tortur tårnede sig op – satte fokus på de internationalretlige og menneskeretlige tvivlsspørgsmål.

I Oles professionelle og personlige livssyn går der en lige linie fra Bouboulinas i Athen over Estadio de Chile til Abu Ghraib. Ikke fordi der kan sættes lighedstegn mellem det græske og chilenske militærdiktatur og det amerikanske demokrati, ikke fordi omfanget og karakteren af den udøvede tortur tåler nogen sammenligning – men fordi politiske lederes nedvurdering og tilside-sættelse af regelsæt til beskyttelse af menneskerettigheder og menneskelig værdighed tilskynder myndighedspersoner til at fremme menneskehedens fornedrelse. Despekten for sådanne principper og værdier skaber bøddler og ofre.

Henning Koch

Fem tilbageblik og en tilståelse

Ole Krarup

I.

Jeg mødte dagens fødselar for godt og vel 50 år siden, nærmere bestemt i september 1953, da vi begge påbegyndte jurastudiet. Ingen anden blandt de ca. 120 andre medstuderende, der havde fået samme idé, kom til at indtage en tilsvarende plads i mit liv som den unge Espersen. I løbet af studietiden blev vi ikke blot nære venner, men udgjorde også – særlig i månederne op til den afsluttende gigant-eksamen – en særdeles effektiv studiegruppe. Effektiviteten skyldtes først og fremmest min ambitiøse ven, som tidligt udviklede en imponerende juridisk kreativitet, hvis resultater han konstant afprøvede med mig som forsøgsobjekt og (efterhånden) medspiller. Henimod slutningen af studieforløbet udviklede han sin sans for juraens ejendommeligheder til en slags juridisk raritetskabinet, hvis mange anskaffelser han løbende præsenterede for mig i vores daglige øvelser; det drejede sig om subtile problemstillinger, der af unge Espersen blev betegnet som »snedige spørgsmål«, udarbejdet med inspiration fra juraens mange paradokser; den 22 årige stud.jur. opnåede et sandt mesterskab, når det gjaldt om at spørge på basis af skjulte modsætninger eller spidsfindigheder af en art, der kunne få den mest avancerede krakiler og ordkløver til at blegne.

Den mentale baggrund for disse ekserciser var et studiemiljø, der var på én gang perspektivløst og klaustrofobisk. Fakultetets lærerstab bestod i 1950'erne af 12-15 enerådige professorer og en lille håndfuld eksterne lektorer; disse var fortravlede advokater og karrierelystne embedsmænd (den første kvinde dukkede først op årtier senere), hvis virksomhed på ingen måde var koordineret med professorernes spredte bidrag, og som hverken havde ambitioner om eller evner til – endsiges praktiske muligheder for – at opfylde blot rudimentære undervisningsbehov. Den basale juridiske undervisning var overladt til det private initiativ og markeds kræfterne. Det frie marked indebar, at en stribe manueltørre af vekslende kvalitet og lødighed (men fælles om et program, der alene sigtede mod »eksamensrelevans«) påtog sig at levere den nødvendige undervisning mod betaling. Hovedparten af den pædagogiske virksomhed bestod i terperi og udenadslære. Intellektuel beton.